

DIN NOU DESPRE CENTRUL DE PUTERE AL DACILOR DIN DEFILEUL OLTULUI DIN MUNȚII PERȘANI, JUDEȚUL BRAȘOV

FLOREA COSTEA
cst_florea@yahoo.com

Cuvinte cheie: centru de putere, sanctuar, Defileul Oltului, dacic, Dealul Grădiștii
Key words: power center, sanctuary, Olt Defile, Dacian, Grădiștii Hill

Autorul discută studiile mai vechi al profesorului Alex. Vulpe și părerile sale privind centrul de putere de la Tipia Ormenișului. Pornind de la condițiile pe care trebuie să le întrunească un centru pentru a fi considerat deținător de putere politică, enumerate de Alex. Vulpe, autorul consideră că în zona Tipiei Ormenișului se află unul dintre cele mai importante centre de putere ale dacilor.

În jurnalul de șantier din campania 1996 notam următoarele: „Nu urcăm (pe Piatra Detunată, n.n.) din cauza ploilor... Când să zic că a trecut ziua de lucru, apare Dl. Alexandru Vulpe cu Doamna, cu familia medic Alexiu și încă o doamnă al cărei nume nu l-am reținut [Apoi am urcat pe *Tipia Ormenișului*]. Ne-a plouat și la urcare și la coborâre, deși pe platou a fost pace cu zeitățile... Profesorul Alex. Vulpe a fost mai mult decât convins că [pe tipie] ne aflăm în fața unui *Kogaionon* (sau, mai nou *Kagaionon*) dacic. A fost și Domnia-sa convins că în cazul Sanctuarului 2 este vorba de două faze, respectiv de o refacere la alte dimensiuni. A urcat și la unul dintre grohotișuri, unde a văzut trei plinte din tuf vulcanic”.

Vizita Profesorului Alex. Vulpe a avut loc în data de 17 august a anului amintit. La finele acestei prime veniri pe șantierul arheologic „de la Racoș” a distinsului arheolog și istoric am purtat cea dintâi discuție asupra importanței descoperirilor de pe *Tipia Ormenișului*, pentru care oaspetele nostru a formulat expresia „centru de putere dacic”.

În același jurnal am sintetizat discuția ce a avut loc la coborâre în mai multe puncte, dintre care trei mi se par mai interesante: „1 - nu există un singur Munte Sfânt al dacilor; 2 - *Tipia Ormenișului* poate fi una dintre *Kogaiona* ale dacilor, deci puteau fi tot atâtea câte centre politico-administrative existau; 3 - *Kogaionon* poate fi, în anumite cazuri (nu în cel de față), doar un lăcaș de cult, eventual o construcție sacră, un altar...”.

Acea primă vizită a Profesorului Alexandru Vulpe a coincis cu perioada în care, împreună cu kolegele Angelica Bălos și Lucica Savu reluasem cercetarea la construcția zisă „cazarmă”, ocazie cu care dezvelisem parțial ringul din partea de NV a edificiului. Distanța dintre „vârful” absidei acestuia și zidul din capătul sud-estic al platoului, în care se înscriseră și „cazarma”, și ea vizibilă parțial atunci, l-a făcut pe Alex. Vulpe să facă o afirmație cu dublă semnificație: este vorba despre o construcție mai mare decât Marele Sanctuar circular de la Grădiștea Muncelului și, mai important, edificiul în discuție este tot un sanctuar.

Convins de numărul și de anvergura, dar mai ales de semnificația monumentelor văzute la fața locului în anul 1996, Alex. Vulpe își face cunoscută opinia vis-à-vis de importanța acestora pentru istoria și spiritualitatea dacilor în „CICSA”, concluzionând:

„Multă vreme s-a crezut în unicitatea descoperirilor din munții de la sud de Orăștie. Cercetările recente, încă puțin cunoscute (în 1998, n.n.), din Defileul Oltului, la Racoș, au oferit o situație surprinzător de asemănătoare celei de la Sarmizegethusa Regia (...) Oricum, există în momentul de față două centre religioase, cvasiegale ca amploare, în Dacia. Este firesc să le atribuim unor formațiuni politice cvasiegale ca prestigiu și putere. Până la lămurirea raportului cronologic între cele două complexe – Sarmizegethusa și Racoș – orice interpretare istorică poate fi pură speculație. Dar descoperirile de la Racoș confirmă cele scrise de Strabo referitor la împărțirile între grupările politice din Dacia. Este de așteptat să mai apară în viitor și alte asemenea centre religio-politice”¹. „Evident, în Dacia vor fi existat mai multe Kogaiona, Dealul Grădiștii și Tipia Ormenișului sunt doar două exemple”².

Mult mai pe larg și tratat ca unic subiect se oprește din nou Alex. Vulpe asupra *Tipiei Ormenișului* în anul 2007³. Punând întrebarea „Ce este *centrul de putere* al unei șeferii?”, autorul dă și răspunsul enumerând atributele pe care trebuie să le îndeplinească acesta: „autoritatea politică, religioasă și, totodată, să asigure depozitarea și păstrarea resurselor de subzistanță a comunității. Toate acestea trebuie să se reflecte în vestigiile arheologice și să permită reconstituirea structurii economice și sociale ale comunității respective”⁴. Enumeră apoi condițiile pe care trebuie să le îndeplinească de data aceasta un sit pentru a justifica o atare denumire: „situarea într-o zonă apărută natural și artificial, existența unor sanctuare, a unei construcții rezidențiale și a altora cu caracter economic (atelieri, depozite de grâne etc.)”, condiții la care adaugă: „În jurul unui astfel de centru, pe o rază mai mică sau mai mare, sunt de așteptat să se identifice mici așezări în care se desfășoară viața de toate zilele a comunității respective. Acest model teoretic constituie punctul de plecare al oricărei discuții în cazul unei abordări în arheologia procesuală”⁵. Cu o imagine deja clară asupra argumentelor arheologice, apreciază că „Grupul de stațiuni din defileul Oltului din Munții Perșani reunește în mare măsură condițiile de mai sus”, după care insistă asupra fiecărui atribut/condiție enunțat inițial, pentru a încheia cu precizarea care ne interesează cel mai mult: „Tipia Ormenișului a reprezentat însă în mod cert reședința unui astfel de centru al puterii politice și religioase”⁶.

Rândurile de mai sus, girate în primul rând de cunoașterea *de visu* a realităților de pe *Tipia Ormenișului* de către Alex. Vulpe, sunt argumente de necombătut în susținerea existenței unei șeferii (*chiefdom*) dacice în aria acestui sit, idee pe care am întrevăzut-o și eu anterior dar sub o formulare mai puțin categorică⁷. Celor două studii Alex. Vulpe le adaugă contribuțiile personale din recenta *Istorie a Românilor*⁸. Referiri la fortificațiile și la *centrul religios* de pe *Tipia Ormenișului* face și Ioan Glodariu, fără a-și spune părerea referitor la existența sau nu acolo a unui „centru de putere”, deși ani buni a fost participant la cercetări, la început chiar conducătorul lor⁹.

Cititorul va observa că, în cea mai recentă pledoarie a sa, Alex. Vulpe reia sau aduce noi argumente pentru fiecare problemă tratată anterior. Există însă situații în care

¹ Vulpe 1998, p. 7.

² Vulpe 1998, p. 8.

³ Vulpe 2007, p. 78-82.

⁴ Vulpe 2007, p. 78.

⁵ Vulpe 2007, p. 78.

⁶ Vulpe 2007, p. 81.

⁷ Costea 2002, p. 32-35; Costea 2004, p. 114-116, 200.

⁸ Vulpe 2001, pp. 435, 439 - cu specială atenție la p. 435.

⁹ Glodariu 2001, pp. 733, 735, 739, 742, 799.

nu formulează încheieri-postulat, din cauza „informațiilor insuficiente”. În ceea ce mă privește, fiind de la început adeptul încadrării făcută de către Alex. Vulpe monumentelor de pe *Tipia Ormenișului*, în cele ce urmează voi încerca să contribui la reducerea „informațiilor insuficiente” și, pe cât posibil, să adaug alte „condiții” care mi se par importante. Înșiruirea lor este aleatorie.

1. „**Amplasarea sitului într-o zonă apărută natural și, în funcție de caz, să fie prevăzut cu întărituri adecvate**”. Cine cunoaște cât de cât geografia și morfologia zonei defileului racoșan va admite de la început că ambele condiții sunt integral îndeplinite de *Tipia Ormenișului*. Cea dintâi este validată de faptul că încă din Epoca Bronzului, dar în special din Prima Epocă a Fierului, pe *Tipia Ormenișului* se înregistrează o viață intensă¹⁰. Și într-o epocă și în alta, alegerea locului la aproximativ jumătatea lungimii defileului s-a făcut atât pentru că el oferea o bună observație asupra Oltului și a zonelor din jur, cât și, mai ales, pentru că era foarte bine apărat natural atât dinspre intrarea, cât și la ieșirea râului din defileu de numeroase dealuri, unele dispuse în obstacole succesive¹¹. Adaptarea văii Oltului, implicit a acestor dealuri pentru circulația rutieră s-a petrecut abia în epoca modernă. În plus, esențială pentru locuire, indiferent de epocă, trebuie făcută precizarea că, până la tăierea masivă a pădurii înconjurătoare din anii 1979-1980, la numai câteva zeci de metri mai jos de poarta de acces pe deal existau izvoare care puteau satisface necesarul de apă al locuitorilor de pe terase și platou, indiferent de numărul lor. După tăierea pădurii acestea reapar timid doar în perioadele bogat pluviale și cu temperatură scăzută.

Dealul propriu-zis, cu înălțimea absolută de aproape 760 m și cu cea relativă de aproximativ 250 m, beneficiază de o conformație genetică și de una morfosculturală care îi conferă apărare din majoritatea direcțiilor, singura cale mai lesnicioasă fiind coama lată de numai câțiva metri dinspre SE, pe a cărei parte nordică s-a amenajat în antichitate drumul de care existent și practicabil și în prezent. Trebuie spus însă că înainte de epoca dacică această coamă, lungă de câteva sute de metri, nu era ușor de străbătut nici cu piciorul. În plus, nici după dăltuirea în stâncă a drumului, acesta nu continua pe tipie, deoarece aproximativ la cotele 715-720 ale dealului exista un perete vertical de calcar pe care dacii l-au străpuns deschizând „o poartă în lungime de aproximativ 22-23m”¹². Spre nord și nord-vest dealul are pereți apropiați de verticală sau chiar cu subplombe, iar în alte părți prezintă declivități între 50° și 85°. Admițând că străpungerea peretelui de calcar a fost făcută în Prima Epocă a Fierului, este sigur că poarta a fost lărgită și adaptată transportului pe roți în *Latène*, atunci devenind posibilă transportarea pe deal a cantității impresionante de piatră, lemn și pământ, precum și a tamburilor și a blocurilor de tuf vulcanic și de calcar utilizate la sanctuarele cu aliniamente de coloane sau la construcția intermediară a celui circular complex de pe terasele sudice.

Există însă și construcții defensive ce preced această poartă, singura cercetată până acum fiind zidul „cruțat” din punctul *Șopul Pădureanului*, la vest de tipie, lung de 110 m și cu o grosime de peste 5 m¹³. Este singura construcție de aici care poate fi perfect inclusă „trecherilor obligate/obstacole artificiale” întâlnite pe Columna Traiană¹⁴.

¹⁰ Costea 2006, pp. 153-155; 299-300; Ursuțiu 2006, p. 155-160 și planșele VIII-XXXIII.

¹¹ Ștefan, Duțescu 2006, p. 253-259 și fig. 35-39.

¹² Costea 2006, p. 17 și fig. 42/1-3; 43/1-4.

¹³ Costea 2006, p. 150-152 și fig. 45/1-3; 46/1-2.

¹⁴ Antonescu 2009, p. 64-66 și fig. 67, 68, 70, 71 etc.

„**Întărituri adecvate**” în incinta sitului nu există. Se cuvine relevat însă că atât terasele, cât și platoul superior și construcțiile din aria lui, ca și sanctuarul circular complex de pe terasele sudice au delimitări și infrastructuri de piatră similare zidurilor¹⁵; comunicarea între terase se făcea pe scări „monumentale”, aflate acum într-o stare avansată de distrugere cauzată de plantația de pini din anul 1979¹⁶. Accesul de pe Terasa I pe platoul superior, la sanctuare și la „cazarmă”, nu ar fi fost deloc facil în absența scării generoase, amplasată între sanctuarul cu tamburi de calcar și „cazarmă”¹⁷, deoarece înălțimea platoului față de terasă este de aproximativ 6 m în capătul sud-estic¹⁸. Deși uneori impozante și realizate cu mare atenție, și zidurile de terase și substructurile platoului/monumentelor pot fi încadrate mai degrabă realizărilor arhitecturale, subordonate imagistic și funcțional ideii ce trebuia indusă spiritual și nicidecum amenajărilor defensive.

În afara apărării naturale și a construcțiilor ce au vizat exclusiv tipia, situl a beneficiat de o dublă apărare exterioară, una apropiată, cealaltă situată în afara defileului, ambele constând din turnuri și fortificații.

Din prima categorie face parte turnul de lemn situat în capătul nordic al coamei Dealului Retezat, la circa 1,5 km de la intrarea Oltului în defileu. Pe loc găsiindu-se numai ceramică dacică și cărbune, este de presupus că el arăta întocmai cum sunt înfățișate aceste construcții pe Columna Traiană¹⁹. Rostul lui era de a supraveghea atât accesul în defileu, cât și o bună parte din Depresiunile Brașovului și Baraoltului²⁰. Un turn similar este de presupus la ieșirea Oltului din defileu, pe raza actualei localități Mateiaș, tot pe malul stâng al râului, de buna lui funcționare beneficiind nu numai așezările de pe firul râului, ci și așezarea dacică civilă din punctul „În Șipot”²¹, asupra căreia voi reveni.

Un anume rol defensiv ar fi trebuit să joace amenajările de pe *Dealul Cornu (Meszes)*, pe care însă nu mai sunt vizibile niciun fel de construcții care să amintească de o locuire dacică, locuire probată însă de ceramica și de râșnițele fragmentare din tuf vulcanic apărute în sondaje. Construcții dacice cu rost defensiv sunt acum doar de presupus, tradiția localnicilor din Racoșul de Jos amintind de ziduri fără mortar demantelate în perioada interbelică din secolul trecut (fenomen consemnat în scris în alte localități, spre exemplu la Roadeș, unde din piatra de pe *Burgberg* s-au construit câteva zeci de case, n.n.).

Sarcina cea mai importantă de a apăra Muntele Sfânt de pe *Tipia Ormenișului* îi revenea fortificației de pe *Piatra Detunată*, situată pe aceeași parte stângă a Oltului, pe teritoriul Racoșului de Jos și la mai puțin de 1 km vest de tipie. Faza dacică a acestui fort a luat naștere odată cu metamorfozarea laic/sacru a situației de pe tipie, fenomen care poate fi apreciat ca inversul evoluției de la Grădiștea Muncelului. Cercetările sistematice începute aici în vara anului 1995 (au existat sondaje anterioare efectuate împreună cu Ioan Glodariu, la care se găsește și informația scrisă asupra lor) au relevat până acum două aspecte asupra cărora nu există îndoieli: 1 - funcția așezării exte

¹⁵ Costea 2006, fig. 49/1-4; 56/1-3; 57/1-4; 58/1-2.

¹⁶ Costea 2006, fig. 60, 61.

¹⁷ Costea 2006, fig. 56/1-3.

¹⁸ Costea 2006, fig. 47/1-2.

¹⁹ Vulpe 1988, p. 59 scena XXV, p. 211 scena CXXIV etc.; Antonescu 2009, fig. 70, 93 etc.

²⁰ vezi și Glodariu 2001, p. 733.

²¹ Costea 2002, p. 168-169; Costea 2004, p. 110.

exclusiv militară; 2 - în incintă a fost cantonată o garnizoană permanentă, subordonată „comendurii” statale(=regale) de pe tipie.

Nu mic trebuie să fi fost aportul defensiv al cetății dacice de pe *Tipia Racoșului*, pe partea dreaptă a Oltului și la aproximativ 1,5 km depărtare în linie dreaptă de *Tipia Ormenișului*. Fiind mai înaltă cu câteva zeci de metri decât Muntele Sfânt, ea are o deschidere mai mare asupra defileului și a zonelor înconjurătoare, singurul punct cu care nu are legături de vedere directă fiind *Piatra Detunată*. Cercetarea ei aflându-se la început (s-au efectuat numai mici sondaje), atât perioada fondării, cât și rolul efectiv jucat de-a lungul existenței ei pot fi doar asociate evenimentelor pe care le-au trăit celelalte construcții militare din defileu.

Importanța construcțiilor de apărare existente de-a lungul celor 17 km ai defileului dintre actualele localități Augustin și Mateiaș a fost remarcată și de către Ioan Glodariu, tot în recenta *Istorie a Românilor*: „Complexul de forturi, amplasat la ieșirea Oltului din lungul (17 km) defileu al râului, era menită (sic) să apere centrul religios descoperit în ultimii ani pe „Tipia Ormenișului” de lângă Racoș, jud. Brașov, și să controleze accesul dinspre Țara Bârsei spre Depresiunea Homoroadelor și Țara Făgărașului²².

Proiectând ansamblul de situri din Defileul Oltului din Munții Perșani la o scară mai mare, se impune constatarea că zona a fost permanent „înconjurată” de alte fortificații, fie că vorbim despre cele din județul Brașov²³, fie de cele din județele Covasna²⁴ sau Harghita²⁵.

2 - **„Identificarea în jurul unui astfel de centru a unor așezări în care se desfășoară viața de toate zilele a comunităților respective”**. În monografia dedicată Tipiei Ormenișului este pomenit „momentul” transformării locuirii de pe deal din civilă în religioasă, fenomenului fiindu-i asociate obligatoriu și construcțiile nou apărute. Spuneam atunci că populația de pe terasele sudice a fost mutată în locurile cele mai prielnice de la poalele dealului, în acest mod doar sporindu-se densitatea locuirii existente atunci. În atare situație nu putem vorbi de o anume așezare, o „cartare” a locuirii rezumându-se la trimiteri topografice conform denumirilor actuale. În esență însă avem de-a face cu o singură așezare civilă, subordonată direct elitelor de pe tipie. Procedând la prezentarea mărturiilor asupra existenței acesteia după denumirile topografice, voi începe cu terasele ce se extind între deal și Valea Tipiei. O parte dintre acestea, anume cele din aval, sunt cunoscute sub numele *La Comoară*, nume câștigat datorită bogatelor și valoroaselor descoperiri arheologice (ilicite) făcute aici în perioada interbelică a secolului trecut (din păcate, aproape toate obiectele scoase la lumină atunci, după unele indicii și monede din aur, au luat drumul străinătății către finele celui de-al Doilea Război Mondial). În aria locuită sunt atât terase naturale, cât și antropice foarte propice viețuirii, care beneficiază de izvoare permanente și în anotimpurile excesiv secetoase. Cele peste 5 ha pe care se întind au fost locuite și în Prima Epocă a Fierului și în *Latène*, locuințele din ambele epoci fiind de suprafață sau foarte puțin adâncite, și unele și celelalte cu multă piatră și lemn în structură, pereții fiind în toate cazurile lipiți cu lut. Inventarul complexelor dacice este similar celui ieșit la lumină pe tipie, cu precizarea că și în acest caz el se găsește în majoritate în poziție secundară din cauza rădăcinilor de copaci, unii seculari. Din această cauză săpăturile au fost foarte

²² Glodariu 2001, p. 733.

²³ Costea 2002, p. 33-53, 175-188; Costea 2004, p. 85-127, 199-201, 213-216.

²⁴ Crișan 2000, p. 97-110.

²⁵ Kavruk 2000, passim.

dificile și nu au permis decât reconstituirea parțială a două locuințe, între care una cu temelie de piatră și cu plan oval, dublu²⁶.

Pe aceste terase, după tăierea masivă a pădurii, au fost găsite câteva plinte din tuf vulcanic de la sanctuarul cu aliniamente de pe deal.

În imediata apropiere a acestui punct, în amonte, există o concavitate circulară cu diametrul de peste 20 m și cu adâncimea în medie de 3 m, din care apa nu seacă niciodată. Ea nu a putut fi cercetată deoarece se impune secarea ei, lucru imposibil datorită izvoarelor din interior. Fără a supralicita, sugerez o posibilă funcție a ei precizând că are dimensiuni apropiate construcției exterioare a sanctuarului circular complex de pe terase. Zona înconjurătoare s-a dovedit a fi permanent locuită, în timpul cercetărilor fiind denumită *Tău Nord* sau *La Tău*²⁷.

Tot în imediata apropiere a dealului, mai exact pe piemonturile care îl leagă de Olt, pe micile terase de lângă râu a avut loc de asemenea o viețuire databilă pe parcursul ultimelor două veacuri ce au precedat cucerirea romană. În timpul cercetărilor locul a fost numit *La Olt*, pe hărțile obișnuite aparând cu numele *Sub Tipie*²⁸.

Și această zonă aparține așezării civile din jurul tipiei. Trebuie spus însă că suprafața acesteia este mult mai extinsă, sondajele practicate în cei aproape 30 de ani de cercetări demonstrând că viețuirea s-a desfășurat pe toate terasele din împrejurimi situate sub cota tipiei (*Mormântul Fetei Orfane, Între Drumuri* etc.)²⁹.

O locuire civilă se semnalează pe terasele din jurul cetății de pe Piatra Detunată. Cu siguranță însă că populația de acolo avea legături directe și strânse cu militarii din fortificație. Altul trebuie să fi fost în schimb raportul locuitorilor din așezarea de pe terasele *Văii Cetății* sau *Valea lui Mihai*, pârâu care curge la mai puțin de 1,5 km sud-vest de *Piatra Detunată*. Pe terasele de aici s-au descoperit ceramică dacică lucrată cu mâna și fragmente de lipitură de perete înroșită de foc, suficiente pentru demonstrarea locuirii. Dacă adâncimea mică la care se află depozitele aluvionare de minereu de fier face doar probabilă extragerea și prelucrarea acestuia pe loc, funcționarea unui atelier de prelucrare a pietrei, în speță a tufului vulcanic, este îndubitabilă: la poalele modestului mamelon pe care se înalță minuscula „cetate” databilă foarte probabil în secolele XIII-XIV (Mihalyvar) s-au descoperit bucăți din aproximativ 30 de râșnițe dacice confecționate din această rocă, unele finite, altele în curs de prelucrare. Nu excludem nici funcționarea cuptoarelor și atelierelor de redus și prelucrat minereul de fier, fie, așa cum abia s-a spus, din depozitele locale aluvionare, fie adus din alte puncte apropiate, zona fiind încă din antichitate cunoscută pentru bogăția rezervelor subterane (În punctul *Karhaga* din dreapta Oltului au funcționat cariere de extragere și reducere a minereului până în deceniul al șaselea al secolului trecut). Ca o curiozitate, folosirea busolei în zonă în timpul săpăturilor era imposibilă, acul acesteia sau se bloca, sau arăta anomalii severe.

Mai multe puncte cu vestigii dacice au fost identificate pe teritoriul actualei comune Augustin. Din nefericire, cunoștințele noastre despre vestigiile și despre siturile reperate se datorează fie unor descoperiri fortuite (exemplu tezaurul de denari romani republicani ieșit la lumină în anul 1939 și aflat în prezent în colecțiile Muzeului Unirii din Alba Iulia³⁰, fie cercetărilor recente de teren (periegheză Florea Costea, 30 noiembrie 2002). Nu ne este precizată nici măcar așezarea din care provin cele două

²⁶ Costea 2006, p. 147-149 și fig. 29.

²⁷ Costea 2006, p. 148; Bălos 2006, p. 171.

²⁸ Costea 2006, p. 149-150.

²⁹ Costea 2006, p. 149.

³⁰ Macrea, Berciu 1939-1942, p. 110 și urm.

„căni de lux” demult cunoscute și publicate de către I.H.Crișan³¹. Cănila, pentru care subsemnatul am propus ca loc de descoperire tot *Tipia Ormenișului*, se află acum în colecția Muzeului Național de Istorie al Transilvaniei de la Cluj.

Tot de o locuire civilă poate fi vorba și pentru punctul *La Bocșerie*, pe malul stâng al Oltului, la ieșirea din localitate spre Racoșul de Jos (precizez acest lucru deoarece tot peste Olt și la o depărtare mai mică se află Racoșul de Sus, aparținător de județul Covasna). Poate că de aici sau dintr-o așezare situată și mai la vest proveneau meșteri care „extrăgeau” și prelucrau minereul de fier aluvionar aflat la atât de mică adâncime încât în urma ploilor torențiale acesta rămâne la vedere în malurile Văii Seci fără a fi nevoie de decopertări (exact peste Olt de acest punct se află depozitul de minereu de fier Kárhága amintit anterior și exploatat intensiv până în anul 1956).

Tot în extravilanul comunei Augustin se situează turnul deja amintit din punctul *Dealul Retezat*, căruia localnicii îi mai spun *Colțul Pietrii*. În urma aceleiași periegeze din noiembrie 2002 nu mi se pare hazardată susținerea existenței unui punct (turn?) de veghe și pe dealul numit (acum) *La Saivane*, unde și topografia intimă și cele câteva fragmente ceramice dacice de la vase modelate cu mâna pot fi considerate indicii măcar asupra unei locuiri vremelnice, vizibilitatea asupra Depresiunii Brașovului și a Baraoltului, precum și a unei bune părți din defileu fiind chiar mai bună de aici decât de pe *Colțul Pietrii* (=Dealul Retezat)³².

Peste Olt de aceste situri, în județul Covasna, se află demult intrata în literatură așezare civilă din punctul *Pădurea Mare*, cu o locuire ce începe în faza veche a ceramicii daco-getice și se încheie la cucerirea romană³³. Ea este practic contemporană pe toată durata cu locuirea de pe *Tipia Ormenișului*.

Mi se pare firesc ca atât în faza veche, cât și în faza mai nouă („clasică”) a civilizației dacice, toate aceste așezări să fi avut legături strânse, de subordonare, cu autoritățile din defileu, permanent cu acelea de pe tipie. Rolul lor trebuie să fi fost unul însemnat în primul rând din punct de vedere economic, dar și strategic și ca furnizor de bunuri de consum și de personal în diverse domenii de activitate, inclusiv în armată.

Cu certitudine însemnat a fost și rolul așezării civile din celălalt capăt al defileului, de pe teritoriul localității Mateiaș. Situată pe marile și splendidele terase din punctul *În Șipot*, pe malul stâng al Oltului, ea a avut cu siguranță în primul rând rolul de furnizor de bunuri necesare traiului. Suprafața apreciabilă pe care s-au descoperit vestigii dacice - circa 3 ha (ceramică de ambele categorii și numeroase râșnițe fragmentare din tuf vulcanic – cele din urmă atât de numeroase încât și în prezent localnicii le adună în grămezi pentru a se putea lucra terenul), precum și cantitatea apreciabilă de zgură de fier recoltată în periegezele mai vechi sau în sondajele din anul 1998 sugerează că, pe lângă agricultură, creșterea animalelor, vânat și pescuit, localnicii erau specializați și în reducerea și, poate, prelucrarea fierului³⁴. Această constatare se prefigurase și în anul 1981, când au fost cercetate parțial două locuințe databile în faza „clasică” (săpătură împreună cu I. Glodariu).

Zona, foarte prielnică practicării diferitelor îndeletniciri, dar și din punct de vedere strategic, a fost și anterior locuită (în Epoca Bronzului), dar și mai târziu, în secolele VIII-X p.Chr.³⁵.

³¹ Crișan 1969, p. 174 și pl. 66/2-3.

³² Costea 2002, p. 161-162; Costea 2004, p. 88-90, punctele 3-8.

³³ Szekely 1954, p. 35; Szekely 1961, p. 137; Szekely 1962, p. 328-330.

³⁴ Costea 2002, p. 168-169.

³⁵ Costea 2004, pp. 110, 177.

Vestigii dacice contemporane sunt semnalate și pe malul drept al Oltului, pe teritoriul Racoșului de Jos, fără ca în vreunul dintre puncte să se fi făcut cercetări sistematice sau măcar sondaje³⁶. Dar, chiar în lipsa acestora, este sigur că o comunitate puternică, specializată în prelucrarea pietrei, în special a tufului de diferite specii, a activat pe teritoriul Racoșului, pe ambele maluri ale Oltului. Stau mărturie, în afara pieselor finite utilizate la sanctuarele de pe tipie, consemnările făcute de autorități cu ocazia deschiderii uneia dintre carierele de pe dreapta râului (în secolul XIX), în care se spune că în locul respectiv se aflau îngrămădite mai multe „mori mici, pe care în vremea noastră nu le folosește nimeni”. Asemănarea este prea izbitoare cu aceea din *Valea lui Mihai* pentru a nu ne gândi la un atelier de pietrari care fabricau râșnițe, nu numai pentru comunitățile din zona defileului racoșan. Activitatea acestor pietrari a început cel mai târziu în vremea lui Burebista, mărturie stând tamburii folosiți la unul dintre sanctuarele cu aliniamente, precum și blocurile din care s-a realizat construcția intermediară a sanctuarului circular complex de pe terase³⁷.

Din enumerarea așezărilor civile sigure și a punctelor în care nu s-au făcut cercetări dar din care nu poate fi exclusă prezența dacilor cel puțin în ultimele două secole ale Daciei libere se poate afirma că atât în defileul propriu-zis al Oltului, cât și la extremitățile imediate amonte-aval ale lui au existat suficiente comunități capabile să furnizeze importante cantități de bunuri necesare traiului, dar și meșteșugari specializați în diferite domenii, în măsură să producă diverse unelte și ustensile (pietrari, făurari etc.).

3. **„Raportul cronologic între construcțiile sacre din Munții Sebeșului și cele de pe Tipia Ormenișului”**. Atât în studiul din anul 1998³⁸, dar mai ales în cel din anul 2007³⁹, Alex. Vulpe este categoric în apariția târzie a complexului de fortificații și de sanctuare din preajma *Sarmizegethusei Regia*, pe care nu le crede mai vechi de vremea lui Augustus. Admite, cel mult, existența prealabilă în zonă a unui loc sfânt⁴⁰. În același timp, argumentația arheologică adusă de mine în monografia dedicată tipiei⁴¹ nu i se pare convingătoare în demonstrarea anteriorității activității religioase din Defileul Oltului față de cea din Munții Orăștiei; admite doar că sanctuarele racoșene funcționau și în ultimul veac al erei vechi. Fără pretenția și intenția de a proceda la o „punere la punct” a discuției, reamintesc o parte dintre argumentele care mi se par indubitabile pentru ceea ce am scris în 2006. Locuirea pe *Tipia Ormenișului* este categoric mai veche decât în oricare dintre așezările civile sau fortificate din zona *Sarmizegethusei Regia*, mărturie stând importurile și imitațiile de amfore grecești databile în secolele V-IV a.Chr., imitațiile de *lekanoi* databile cel mai târziu în secolele III-II a.Chr, o monedă Abdera cu arhetip în primul sfert al secolului IV a.Chr (chiar dacă ea a putut circula mult după aceea⁴²), o lampă alexandrină din bronz pe al cărei mâner se află chipul lui Serapis⁴³ etc. Tranșantă în anterioritatea temporală a viețuirii pe tipie este în primul rând profusiunea de ceramică descoperită **în locuințele de sub sanctuarele de pe platou**, toate incendiate și cu inventarul *in situ*. Automat ea este mai veche decât oricare mărturie de organizare socială a dacilor din zona Grădiștii Muncelului. Reamintesc totodată amănuntul că în capătul de NV al platoului tipiei, sub sanctuarul circular, există

³⁶ Costea 2002, p. 170.

³⁷ Glodariu, Costea 1991, p. 27-40.

³⁸ Vulpe 1998, p. 7-8.

³⁹ Vulpe 2007, p. 78-80.

⁴⁰ Vulpe 1998, p. 7.

⁴¹ Costea 2006, pp. 200-204, 215-225, 295-305.

⁴² Ardevan 2006, p. 259.

⁴³ Costea 2009 (2010), p. 153-166.

un alt edificiu cu plan identic sanctuarelor de la Popești-Giurgiu și de la Brad, a cărui absidă a fost recent distrusă. Or, dacă sanctuarul de la Popești se datează în prima jumătate a secolului II a.Chr.⁴⁴, ca și cel de la Brad⁴⁵, *mutatis-mutandis* asemănătoare trebuie să fie și datarea celei mai vechi construcții de pe tipie, o parte din ruinele lui păstrându-se până în prezent sub sanctuarul circular de acolo. Luând în considerare caracterul de loc consacrat al aceluia capăt de platou (cu trei sanctuare construite succesiv, fiecare de alt plan și cu altă arhitectură), în respectivul edificiu nu văd decât tot un lăcaș de cult, construit foarte probabil în prima jumătate a secolului II a.Chr.⁴⁶. Admițând că propunerea mea de datare este prea avansată, dar neuitând niciun moment cele spuse despre perioada construirii lui și a celor dela Popești și de la Brad, implicit el este de datat înaintea oricărei construcții cu caracter sacru de la Grădiște. Totodată se cuvine reținut că planul celor trei sanctuare abia amintite reprezintă o entitate arhitecturală generalizată la vremea aceea în toate teritoriile locuite de daco-geți (prima jumătate a secolului II a.Chr.). Identitatea planului lor, deși aflate la sute de kilometri unul de celălalt și în „provincii” diferite, are conotații istorice ce nu pot fi omise, dintre care reținem: 1-remanența în lumea daco-getică a unei construcții religioase al cărei plan vine cel puțin din vremea primilor traci, din Epoca Bronzului; 2-vechimea sigură a celui de la Popești-Giurgiu, „cel mai târziu în jur de 150 a.Chr.”, de unde și a celorlalte două; 3-existența în acea vreme a unei autorități eclesiastice care permitea doar edificii „tipizate” pentru practicarea aceluiași ritual dedicat aceleiași zeități.

Cele afirmate au, cred, darul de a elimina măcar în parte semnele de întrebare asupra vechimii mai mari a formațiunii politice din sud-estul Transilvaniei față de aceea din sud-vestul aceleiași provincii. În sprijin pot fi aduse și des-discutatele *incrementa Dacorom...* din vremea lui Rubobostes-Burobostes de pe la jumătatea secolului II a.Chr.⁴⁷, sau evenimentele legate de confruntările ostașilor lui Oroles cu bastarnii⁴⁸. Perioada la care fac referire aceste mărturii scrise, ca și opiniile majorității istoricilor români exclud plasarea evenimentelor și a celor doi „regi” în regiunea Munților Orăștiei, admisă cvasiunanim fiind în schimb situarea lor tocmai în regiunea noastră, în sud-estul Transilvaniei și în sud-vestul Moldovei. Este tocmai vremea în care pe tipie ajung prin schimb obiecte care argumentează legăturile comunităților racoșene cu civilizația greco-elenistică, posibile doar în cazul existenței în defileu a unei autorități capabilă să le inițieze, organizeze și întrețină.

4. Revenind la monumentele de pe *Tipia Ormenișului* (prilej cu care consider explicită și condiția „**existenței unor sanctuare**”), nu trebuie scăpat din vedere că nouă ne este cunoscută înfățișarea lor din ultimii ani ai Daciei preromane, înfățișare radical diferită de ceea ce se construise înainte de Burebista. Totodată, nu avem cunoștință despre existența în defileu a altor construcții specifice, cercetările sistematice lipsind. Rămânând numai la cele destinate cultului și reamintind numărul lor extrem de mare în raport cu suprafața mică pe care sunt amplasate⁴⁹ insist încă o dată asupra pluralității de tipuri (dreptunghiulare cu absidă, circulare simple, circulare complexe, dreptunghiulare cu aliniamente de coloane și cu tamburi din tuf vulcanic sau din calcar). Amintita

⁴⁴ Vulpe 1961, fig. 2/B; Vulpe 2005, p. 19-37 și fig. 3,4,6.

⁴⁵ Ursachi 1995, p. 68 și pl. 351-352.

⁴⁶ Costea 2006, p. 200-204.

⁴⁷ Daicoviciu 1969, p. 459-463; Daicoviciu, 1972, p. 27; Glodariu 1973, p. 501-505; Crișan 1975, pp. 20, 41, 66, 120, 290; Vulpe 1998, p. 8-9.

⁴⁸ Pompeius Trogus-Iustinus, *Epitomae*, 32, 3, 16; *Prolog.*, 32; Vulpe 1960, p. 243-244; Daicoviciu 1972, p. 26-27; Crișan 1975, pp. 19, 120 etc.

⁴⁹ Costea 2006, pp. 175-208; 304-305; Costea 2007, p. 9-127 și fig. 1-9.

concentrare a tipurilor de construcții, cu o varietate similară numai în zona capitalei statului dac unitar, echivalează în cazul *Tipiei Ormenișului* cu o sinteză extrem de concisă a politeismului religiei (sic) daco-geților⁵⁰. Grădiștea Muncelului și *Tipia Ormenișului* sunt singurele (până în prezent) situri în care întâlnim această situație, ceilalți Munți Sfinți din Dacia adăpostind de regulă cel mult două construcții sacre, de un tip sau altul. La nivelul întregii Dacii însă sunt cunoscute toate tipurile, ceea ce confirmă încă o dată politeismul generalizat în lumea dacică, indiferent de regiune. Mă întreb dacă nu cumva în afirmația lui Iordanes: „În cel de al doilea lăcaș al lor, adică în Dacia, Tracia și Moesia, goții [geții] au avut drept rege pe Zamolxe...” nu trebuie văzută tocmai existența încă din vechime în Dacia a două capitale religioase, una (și cea mai timpurie) putând fi tocmai cea din defileul de la Racoș sau alta încă neidentificată, dar puțin probabil Grădiștea Muncelului.

5. Existența „**construcțiilor rezidențiale**”. La prima vedere, referindu-mă din nou la monumentele de pe *Tipia Ormenișului*, mai exact la „cazarmă” și la cele două edificii de pe Terasa I⁵¹ și acceptând funcția propusă mai demult pentru prima, răspunsul pare a veni de la sine și a nu necesita comentarii noi. Ezitarea mea de a fi tranșant în scoaterea „sediului plăieșilor” din categoria edificiilor militare și includerea lui în lista sanctuarelor o datorez în primul rând reținerii de a contrazice destinația dată de Profesorul meu, Constantin Daicoviciu, edificiului identic de la Luncani-Piatra Roșie. Primul semn de întrebare asupra respectivei destinații stabilită de academicianul clujan l-am avut în momentul în care mi se părea nefiresc ca două construcții identice și foarte elaborate arhitectural să fie cunoscute, pe de o parte, în numai două locuri din Dacia, iar pe de altă parte, de ce sunt amplasate în incinte total diferite: foarte generoasă cea de la Piatra Roșie, parcimonioasă cea de pe *Tipia Ormenișului*. Ca și altă dată⁵², consider încă valabilă continuarea întrebării pusă atunci: dacă și „cazarma” de pe tipie este într-adevăr sediul șefului militar din zonă, de ce acest tip de construcții nu se găsește și în alte fortificații, cu suprafețe incomparabil mai mari decât cea de abia aproximativ o treime de hectar de la Ormeniș-*Tipia Ormenișului*? În plus, se cuvine reamintit că pe aceeași suprafață redusă în afară de „cazarmă” mai există două sanctuare dreptunghiulare și unul circular ce suprapune un edificiu mai vechi. Nefirească mi se pare în atare situație și „conviețuirea” ostașilor cu personalul sacerdotal în spațiile înfime rămase „libere” între monumente. De aceea înclin să cred că șeful militar nu-și avea sediul obișnuit pe tipie, ci, mai degrabă, acolo unde erau cantonați soldații, anume pe *Piatra Detunată*. Consider totodată că întrunirile la care se luau hotărârile de importanță capitală pentru viața statală în general, dar și pentru comunitatea locală, aveau loc numai în edificii deosebite, la ele luând parte și conducătorul militar. De aici părerea pe care am formulat-o nu demult: „Aspectul pretențios al clădirii și asemănările ei parțiale cu construcții descoperite în așezări dacice importante (Bănița, Bâtca Doamnei, lipsite însă de ringuri) ne fac să credem că asemenea edificii erau interzise ostașilor de rând, în ele avându-și reședința reprezentanții clasei nobiliare, cu virtuți și atribuții caracteristice sacerdoților și vârfurilor militare”⁵³. Afirmația nu contravine celei pe care am avansat-o în anul 2002 când, pronunțându-mă asupra destinației aceluiași construcții de la Grădiștea Muncelului și de pe *Tipia Ormenișului* am spus că „ocupantul lor era, *mutatis mutandis*, personajul care pentru sud-estul Transilvaniei

⁵⁰ Costea 2007.

⁵¹ Bălos 2006, p. 171-173 și Planul de situație, clădirile nr. 8, 17.

⁵² Costea 2002, p. 26-41; Costea 2006, p. 173-174; Costea 2007 etc.

⁵³ Costea 2006, p. 174.

avea aceleași puteri pe care le exercita Comosicus asupra întregii Dacii. Riscăm chiar afirmația că el era un sacerdot ce avea și prerogative administrative și militare...”. Admiteam, totodată, (și) că „dirigitorul de pe *Tipia Ormenișului* avea numai funcții sacerdotale, conducătorul administrativ avându-și sediul în alt loc, probabil în fortificația de pe *Piatra Detunată*, situată la mai puțin de 1 km depărtare...”⁵⁴; ipoteza mi se pare caducă în prezent, în perioada scursă de atunci devenind foarte clar caracterul exclusiv militar al fortificației de pe *Piatra Detunată*.

Reținerea de a fi tranșant pentru una dintre funcțiile laic/sacru asupra construcției în discuție, așa cum s-a pronunțat Alex. Vulpe în lucrările citate aici, își găsește o parte din motivație și în cantitatea apreciabilă de vase de provizii găsite la începutul săpăturilor în spațiul dintre construcția centrală a „cazărmi” și ringul ei din partea de nord⁵⁵, deși situația poate fi luată și ca argument favorabil. Un alt argument cu valoare incertă în problema vreunei atribuirii este „vatra” din încăperea nord-vestică și discuțiile ce pot fi purtate în legătură cu ea. Pe de o parte, ea are mai degrabă aspectul unui soclu cvasicilindric, cu înălțimea de aproximativ 75 cm și cu „diametrul”, de 1,60 m⁵⁶. Pe de altă parte, forma ei insolită, dar mai ales absența uneia similare (sau de altă formă) din cealaltă încăpere, pot suscita discuții asupra necesității și funcționalității ei: dacă ea era pentru încălzit, atunci de ce lipsește din cealaltă încăpere, și ea în suprafață de câteva zeci de metri pătrați?; la fel, înălțimea puțin neobișnuită pare a o scoate din rândul instalațiilor de încălzit, ceea ce presupune trimiterea imediată spre o altă funcție, nelaică.

Evident discuția este doar speculativă.

În altă ordine de idei, asemănarea de plan a construcțiilor de la Piatra Roșie și *Tipia Ormenișului* cu construcțiile dreptunghiulare și cu absidă spre NV, sau cu cele centrale din sanctuarele circulare complexe⁵⁷, pentru care pot fi încă o dată invocate „prototipurile” de la Popești-Giurgiu și Brad, poate trece drept argument primordial pentru încadrarea celor două „cazărmi” în rândul edificiilor religioase, așa cum susține constant Alex. Vulpe.

Ajuns în acest punct cu discuția, consider necesar a nu se scăpa din vedere opinia lui Gelu Florea și al Liliane Suciu, chiar dacă subiectul studiului lor este altul⁵⁸.

În concluzie, punând în balanță argumentele favorabile sau potrivnice încadrării „cazărmi” de la Ormeniș-*Tipia Ormenișului* în lista edificiilor sacre, deși mai păstrez unele îndoieli, mi se par insuficient probatorii cele ce ar permite înscrierea ei fără ezitare în rândul construcțiilor militare, o parte din argumente fiind prezentate mai sus. Apariția unei a treia (sau mai multe) construcții similare, în oricare parte a Daciei, de dorit și cu un inventar adecvat, ar fi singura în măsură să pună capăt discuției.

Oricum, scoaterea „cazărmi” din lista posibilelor „**construcții rezidențiale**” sau administrative și trecerea ei în cea a edificiilor sacre nu înseamnă automat inexistența pe deal a unor construcții ce puteau îndeplini acest rol, cele mai adecvate părăndu-mi-se cele de pe Terasa I, pe care Angelica Bălos le caracterizează „de dimensiuni impresionante și dând (sic) impresia unor adevărate „palate”⁵⁹. În plus, acestea sunt mai apropiate ca înfățișare de cele de la Bănița și Bâta Doamnei pomenite mai sus.

⁵⁴ Costea 2002, p. 34-35.

⁵⁵ Costea 2006, pl. CXII-CXVI și fig. 48/2.

⁵⁶ Costea 2006, fig. 42/4; Savu 2006, p. 212-213.

⁵⁷ Costea 2002, p. 32-35.

⁵⁸ Florea, Suci, 1995.

⁵⁹ Bălos 2006, p. 172-173 și fig. 33/17.

Așadar, trecerea „cazării” în rândul construcțiilor sacre (sau în altă categorie) nu echivalează deloc cu inexistența pe tipie a unor construcții capabile să găzduiască adunarea/consiliul tuturor autorităților cu puteri decizionale din **centrul de putere pandacic/„șeferia”** de pe *Tipia Ormenișului*.

6-7. Existența „**atelierelor**” și a „**depozitelor de grâne**”. În ceea ce le privește pe primele, documentarea lor este indubitabilă, măcar dacă se are în vedere folosirea de către localnici a produselor finite din piatră și din metale, celor din fier (topoare, bardă, dălți etc.), adăugându-li-se numeroasele unelte și obiecte de port ori de podoabă din bronz și din argint prezentate în recenta monografie. Zgura de fier, creuzetele și picurii de bronz/cupru, precum și micile „lingouri” de argint, nelipsite de pe tipie sau de pe *Piatra Detunată*, sunt mărturii directe asupra existenței atelierelor de orfevreri, ca și a celor de prelucrare a lemnului, ilustrate nu doar prin unelte (topoare) ci, mai ales, prin „produsele finite”, adică, în primul rând, construcțiile impozante de pe platou și de pe terase la care s-au făcut suficiente referiri mai sus. Cât privește **depozitele de grâne**, dovezi directe există în două cazuri. Unul a fost deja amintit când s-a vorbit despre cantitatea mare de chiupuri aflate între construcția centrală a „cazării” și ringul ei dinspre nord, celălalt este încă inedit și a fost descoperit de curând în incinta cetății de pe *Piatra Detunată*. Este vorba despre o magazie construită în amonte de unul dintre complexe de locuit de pe Terasa I. Urmele stâlpilor elevației ei se văd adâncite în roca nativă, în suprafața delimitată de ei descoperindu-se două vase mari de provizii lucrate la roată, unul deja prezent în expoziția permanentă a muzeului brașovean. Alte construcții cu destinația de depozit alimentar nu s-au descoperit, și nici nu cred că unele „noi” vor apărea în săpătură, la Racoș sau în alte părți, dacă se au în vedere două aspecte demult confirmate arheologic: atunci când este vorba despre cantități mai mici, necesare unei familii/gospodării, majoritatea populației își conserva rezervele alimentare în vase pe care arheologii le găsesc în complexe de locuit sau în vecinătatea imediată (ori sub podea, ca la Comana de Jos⁶⁰), reflectare a condiției de oameni liberi a tuturor producătorilor de bunuri din Dacia, aspect asupra căruia nu ne oprim. Pentru cantitățile mai mari, proprietate a celor înstăriți, chiar dacă regimul acestor bunuri era unul precizat prin „porunci”, mi se pare greu de admis ca magazinele respective să fi existat pe tipie alături de edificiile cunoscute, locul lor fiind necesarmente în altă parte, foarte probabil pe terasele imediate dinspre sud-est sau chiar pe cele de la poalele dealului, în punctele *La Comoară* sau *La Tău*. În acele locații, fie în magazine propriu-zise, fie în construcții „atașate” locuințelor (polate, foișoare etc.) se puteau păstra, ferite de umezeală și de rozătoare, cantități oricât de mari de alimente. Situația întâlnită în „cazarmă” trebuie luată ca una nu numai insolită, ci și probatorie pentru avantajele de care se bucurau elitele conducătoare mai ales în situații limită, depozitarea lor acolo marcând momentul ultimelor zile ale celui de al doilea război dacic al lui Traian și ale Daciei libere.

Concluzionând, consider că rândurile abia încheiate sunt o contribuție, fie și modestă, la augmentarea și detalierea condițiilor pe care academicianul Alexandru Vulpe le consideră obligatorii unei formațiuni politice pentru ca aceasta să întrunească atributele unui **centru de putere** dacic. Este de așteptat ca argumentelor prezentate să li se adauge altele pe care acum doar le bănuim și care pot fi confirmate/infirmate numai de continuarea cercetărilor arheologice la toate siturile din Defileul Oltului de la

⁶⁰ Glodariu, Costea, Ciupea 1980, fig. 4.

Racoșul de Jos. Tot cercetările pot scoate la lumină și alte **centre de putere** din Dacia, fie că ne referim la cea anterioară, fie la cea de după domnia lui Burebista, la care face referiri Strabon.

Academicianul Alexandru Vulpe doar a deschis o cale și a sugerat o discuție asupra problemei.

Bibliografie

- Antonescu 2009 – Dinu Antonescu, *Columna lui Traian. Arhitectura de pe friza sculptată / Trajan's Column. The Architecture on the Sculpted Frize*, București, ediție îngrijită de Monica Mărgineanu Cârstoiu.
- Ardevan 2006 – Radu Ardevan, *Monete*, în Florea Costea et al., *Augustin-Tipia Ormenișului, județul Brașov. Monografie arheologică (I)*, Brașov, p. 258-260.
- Bălos 2006 – Angelica Bălos, *Construcții deosebite*, în Florea Costea et al., *Augustin-Tipia Ormenișului, județul Brașov. Monografie arheologică (I)*, Brașov, p. 171-173.
- Ciută 2006 – Beatrice D. Ciută, *Analiza arheobotanică a loturilor de semințe carbonizate*, în Florea Costea et al., *Augustin-Tipia Ormenișului, județul Brașov. Monografie arheologică (I)*, Brașov, 260-264.
- Costea 2002 – Florea Costea, *Dacii din sud-estul Transilvaniei înaintea și în timpul stăpânirii romane. Contribuții la etnogeneza și continuitatea românilor*, Brașov.
- Costea 2002¹ – Florea Costea, *Construcțiile sacre de la Augustin-Tipia Ormenișului și câteva dintre posibilele lor interpretări*, în *CVMIDAVA*, 25, Brașov, p. 26-41.
- Costea 2004 – Florea Costea *Repertoriul arheologic al județului Brașov*, ediția a doua.
- Costea 2006 – Florea Costea et alii., *Augustin-Tipia Ormenișului, județul Brașov. Monografie arheologică (I)*, Brașov.
- Costea 2007 – Florea Costea, *Centrul religios pandacic de la Augustin, județul Brașov / The Pandacians Religious Center on Augustin, Brașov County*.
- Costea 2009 – Florea Costea, *Serapis from Augustin-Tipia Ormenișului, Brașov County*, în *Tracii și vecinii lor în antichitate. The Thracians and Their Neighbours in Antiquity. Studia in Honorem Valerii Sîrbu*, Brăila, editor Ionel Cîndea.
- Crișan 1969 – Ion Horațiu Crișan, *Ceramica daco-getică. Cu specială privire la Transilvania*, București.
- Crișan 1975 – Ion Horațiu Crișan, *Burebista și epoca sa*, București.
- Crișan 2000 – Viorica Crișan, *Dacii din Estul Transilvaniei*, Sfântu Gheorghe.
- Daicoviciu 1969 – Constantin Daicoviciu, *Rubobostes=Burebistas?*, în *Acta Musei Napocensis*, 6, p. 459-463.

- Daicoviciu 1972 – Hadrian Daicoviciu, *Dacia de la Burebista la cucerirea romană*, Cluj.
- Florea, Suciu 1995 – Gelu Florea, Liliana Suciu, *Observații cu privire la scutul de la Piatra Roșie*, în *Ephemeris Napocensis*, 5, Cluj-Napoca.
- Glodariu 1970 – Ioan Glodariu, *Über einem dakischen König*, în *Acta Musei Napocensis*, 7, p. 501-505.
- Glodariu, Costea 1991 – Ioan Glodariu, Florea Costea, *Sanctuarul circular al cetății dacice de la Racoș*, în *Ephemeris Napocensis*, 1, Cluj-Napoca, p. 27-42.
- Glodariu 2001 – Ioan Glodariu, în *Istoria Românilor*, București, pp. 733, 735, 739, 742
- Macrea, Berciu 1939-1942 – Mihail Macrea, Ion Berciu, *Tezaurul de denari romani republicani de la Augustin*, în *Apulum*, I, 1942, p. 110 și urm.
- Savu 2006 – Lucica Savu, *Instalații de foc și Anexe gospodărești*, în Florea Costea et al., *Augustin-Tipia Ormenișului, județul Brașov. Monografie arheologică (I)*, Brașov, p. 212-213.
- Szekely 1954 – Zoltan Szekely, *Adatok*, Tg. Mureș.
- Szekely 1961 – Zoltan Szekely, în *SCIV*, 1 p. 137 și urm.
- Szekely 1962 – Zoltan Szekely, în *Materiale și cercetări arheologice*, 8, București.
- Ștefan, Duțescu 2006 – Dan Ștefan, Magdalena Duțescu, *Topografie arheologică și modele de analiză spațială*, în Florea Costea et. al., *Augustin-Tipia Ormenișului, județul Brașov. Monografie arheologică (I)*, Brașov, p. 253-257 și fig. 35-39.
- Ursachi 1995 – Vasile Ursachi, *Zargidava. Cetatea dacică de la Brad*, București.
- Ursuțiu 2006 – Adrian Ursuțiu, *Descoperirile aparținând primei vârste a fierului*, în Florea Costea et al., *Augustin-Tipia Ormenișului, județul Brașov. Monografie arheologică (I)*, Brașov, p. 155-160 și planșele VIII-XXXIII
- Vulpe 1960 – Radu Vulpe, *Istoria geto-dacă în a doua perioadă*, în *Istoria României*, I, București, pp. 216-231; 237-248
- Vulpe 1961 – Radu Vulpe, în *Materiale și cercetări arheologice*, 7, București.
- Vulpe 1988 – Radu Vulpe, *Columna lui Traian. Monument al etno-genezei Românilor*, București.
- Vulpe 1998 – Alexandru Vulpe, *Geto-dacii?*, în *CICSA*, trimestrial al Centrului de Istorie Comparată a Societăților Antice, 1-2, București, p. 2-11.
- Vulpe 2001 – Alexandru Vulpe, *Istoria Românilor*, I, București, pp. 435, 439.
- Vulpe 2005 – Alexandru Vulpe, *50 Years of Sistematic Archaeological Excavations at the Pre- and Protohistoric Sit at Popești*, în *Dacia*, N.S., tome XLVIII-XLIX, p. 19-37.
- Vulpe 2007 – Alexandru Vulpe, *Despre centrul de putere al dacilor din Defileul Oltului de la Racoș*, în *Studia in Honorem Dr. Florea Costea*, Brașov, p. 78-82.

**Again on the Power Center of the Dacians in Olt Ravine
in the Perşani Mountains**

Abstract

The author discusses the earliest studies of Professor Alexandru Vulpe, and personal items on the Dacian center of power *Tipia Ormenişului*. He enumerates the conditions which they consider Alexandru Vulpe binding site for a center can be considered political power, administrative and spiritual, as follows: a well-defended to be natural to have a proper system of defense to have nearby villages to provide necessary food, there are shops nearby capable of producing different materials and tools, the site will be a considerable number of sanctuaries, according to the Dacian religion, to have the residential construction site, to receive food reserve deposits.

After you make a series of new arguments, or it increases the oldest, the author concludes that the hill near *Tipia Ormenişului* Racoş existed one of the most important centers of power "in free Dacia. This Centre can be dated as before and after the reign of King Burebista. The author makes a number of arguments for its length greater than that of *Sarmizegetusa Regia*. However, he believes in Dacia there were several centers of power but they have not yet been discovered archaeologically.